

Bachelorthesis kinder- en jeugdpsychologie

Het verloop van de interactie tussen moeder en kind bij tienermoeders

A. E. W. Bekkers

s611747

Universiteit van Tilburg

Afdeling sociale wetenschappen

Departement psychologie en gezondheid

Begeleider: dr. H. J. A. van Bakel

1. Samenvatting

In deze thesis staat de interactie tussen moeder en kind bij tienermoeders centraal. Er wordt nagegaan in hoeverre empirisch bewijs bestaat voor het feit dat deze interactie verstoord is. Daarbij wordt kort ingegaan op mogelijke oorzaken van een verstoorde interactie, de kwaliteit van de gehechtheid tussen moeder en kind bij tienermoeders en het ontstaan van een verstoorde gehechtheid. Er is uitsluitend gebruik gemaakt van literatuuronderzoek waarbij bronnen via de Universiteit van Tilburg en via de Radboud Universiteit zijn geraadpleegd. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat tienermoeders minder expressief en responsief op hun kind reageren dan niet-tienermoeders. Tijdens taken steunen tienermoeders hun kind minder door bijvoorbeeld minder vaak speelgoed te tonen. Dit bewijst dat er voor tienermoeders een aantal nadelen bestaan wat betreft de interactie met hun kind. Echter tonen een aantal onderzoeken aan dat wanneer tienermoeders meer nauwkeurige kennis over hun kind hebben, een speciaal programma op school kunnen volgen of feedback krijgen op hun gedrag, dit positieve gevolgen heeft voor de interactie. Verder wordt aangetoond dat er bij tienermoeders vake sprake is van een onveilige gehechtheid tussen moeder en kind dan bij niet-tienermoeders. Dit zou onder andere te verklaren kunnen zijn, omdat tienermoeders een verlies of trauma niet verwerkt hebben. Tenslotte worden de zwakke punten van het onderzoek weergegeven en worden onderwerpen aangekaart die voor vervolgonderzoek interessant kunnen zijn.

2. Inhoudsopgave

3. Inleiding	4
4. Methode	6
5. Resultaten	
5.1 Belang van een goede interactie en gehechtheid	7
5.2.1 Interactie tussen tienermoeders en hun kind	8
5.2.2. Oorzaken van een verstoorde interactie	13
5.2.3. Verbeteringen in de interactie tussen tienermoeders en hun kind	13
5.3.1 Kwaliteit van de hechting tussen tienermoeders en hun kind	15
5.3.2. Ontstaan van een verstoorde hechting	16
6. Discussie	17
7. Literatuur	20

3. Inleiding

Het aantal bevallingen bij tienermoeders heeft sinds de jaren zeventig in Nederland een onregelmatig patroon aangenomen. Van 1996 tot 2001 was een stijging zichtbaar, maar na 2001 zijn de tienerzwangerschappen door preventie gaan dalen (CBS, 2005). Ondanks het feit dat de lijn nog alsmat dalend is, zijn tienermoeders een veel besproken onderwerp. Verschillende onderzoeken suggereren dat zich bij tienermoeders meer problemen voordoen dan bij niet-tienermoeders.

Zo wordt er een sterk verband gevonden tussen tienerzwangerschap en een lage economische status. Tienermoeders zouden een lager inkomen hebben en vaker van de bijstand leven dan hun leeftijdsgenoten zonder kinderen (Moore, Myers, Nord, Brown, & Edmonston (1993). De oorzaak hiervan zou liggen bij hun opleidingsniveau. De meeste onderzoekers hebben aangetoond dat een gemiddeld tienerzwangerschap gepaard gaat met verslechterde schoolprestaties (Hoffman, 1998). Ander onderzoek toont aan dat een geboorte inderdaad van invloed is op het wel of niet halen van een schooldiploma, maar dat dit voornamelijk samenhangt met het terugkeren naar school. Wanneer jongeren om welke reden dan ook stoppen met school, zijn het de tienermoeders die problemen ondervinden met het terugkeren en afmaken van hun school (Upchurch, & McCarthy, 1990). Daarbij hangt het opleidingsniveau van een tienerzwangerschap samen met de mate waarin materiële hulpbronnen beschikbaar zijn. Al voordat tienermoeders een kind hebben, is het opleidingsniveau lager in vergelijking met leeftijdsgenoten vanwege een lage sociaaleconomische status en minder educatieve vaardigheden in de achtste klas. Tienerouders hebben meer behoefte aan materiële hulpbronnen zoals een huis, geld en kinderopvang dan hun leeftijdsgenoten. Wanneer deze bronnen beschikbaar zouden zijn, zouden tienerouders meer tijd en energie hebben om naar school te gaan en een hogere opleiding kunnen voltooien. Juist het ontbreken van deze materiële hulpbronnen verklaart waarom er negatieve effecten voor de educatie vastkleven aan het tienerouderschap (Mollborn, 2007).

Verder ontstaan allerlei veranderingen wat betreft de sociale omgeving van de tieners. Tienerouders hebben ineens een enorme verantwoordelijkheid, terwijl ze zelf nog afhankelijk zijn van andermans hulp (Wakschlag, & Hans, 2000). De geboorte is vaak niet gepland en kan daardoor totaal onverwacht opduiken. De toekomstverwachtingen van een jonge moeder moeten drastisch worden bijgesteld (Wakschlag, & Hans, 2000). De meeste tienermoeders trouwen niet en zetten hun

leven voort met familieleden, waarvan meestal hun eigen moeder (Coley, & Chase-Lansdale, 1998). Na de geboorte ziet bijna de helft van de ongetrouwde vaders hun kind wekelijks en slechts een kwart heeft dagelijks contact met hun kind (volgens Lerman in Wakschlag, & Hans, 2000). Dit terwijl moeders die met hun partner leven, zich effectiever voelen en een betere thuissfeer voor hun kind leveren dan wanneer de moeders nog bij hun eigen moeder wonen (Shapiro, & Mangelsdorf, 1994).

Ondanks het feit dat er veel negatieve effecten zijn gevonden met betrekking tot tienerzwangerschap, zijn er ook steeds meer studies die het tegenovergestelde bewijzen. Verschillende onderzoekers laten zien dat een tienerzwangerschap de situatie van een jonge vrouw niet slecht beïnvloedt en er zelfs voordelen kunnen zijn voor de sociaaleconomische status. Daarbij zijn tienermoeders individuen en zijn er dus grote verschillen in hun leefomstandigheden, gedrag en gezondheid (Hoffman, 1998). De negatieve uitkomsten van een tienerzwangerschap worden niet zo zeer veroorzaakt door de zwangerschap op jonge leeftijd, maar zijn meestal de gevolgen van de al slechte omstandigheden waarin de tieners verkeren. Daarbij stemmen tienermoeders hun leven meer af na de geboorte dan eerdere onderzoeken lieten zien. Ook hebben tienermoeders vaak op de lange termijn een hoger inkomen dan wanneer hun moederschap uitgesteld zou zijn (Hotz, McElroy, & Sanders, 2005).

Er wordt nog wel vaak verondersteld dat er problemen zijn rondom de interactie tussen ouder en kind bij tienermoeders. Tienermoeders zouden bijvoorbeeld minder optimale zorg aan hun kinderen geven en minder emotionele en verbale respons bieden dan niet-tienermoeders. Een mogelijke oorzaak van latere problemen bij kinderen van tienermoeders zijn problemen in de gehechtheidrelatie tussen moeder en kind. Wanneer tienermoeders een minder optimale relatie met hun kind aangaan, zou dit de kwaliteit van de relatie later tussen hen in gevaar brengen (Andreozzi, Flanagan, Seifer, Brunner, & Lester, 2002). Grote verstoringen in de ouder-kind relatie kunnen leiden tot een blijvend significante invloed op het functioneren van het kind (volgens Bowlby in Madigan, Moran, & Pederson, 2006). In deze thesis wordt nagegaan in hoeverre empirisch bewijs is voor het feit dat de interactie tussen moeder en kind bij tienermoeders verstoord is. De hoofdvraag daarbij is 'hoe verloopt de interactie tussen moeder en kind bij tienermoeders?' Daarna zal kort op mogelijke oorzaken van een verstoorde interactie tussen tienermoeder en kind worden ingegaan. Vervolgens zal gekeken worden naar de kwaliteit van de gehechtheid tussen moeder en kind bij tienermoeders en op het ontstaan van een verstoorde gehechtheid.

4. Methode

Naar literatuur voor dit onderzoek is vooral gezocht door middel van PsycINFO, PubMed en de Online Contents Tijdschriftenartikelen UvT. Een overzicht van het aantal gevonden artikelen is weergegeven in een tabel:

Zoekactie	PsycINFO	PubMed	Online contents tijdschriftartikelen UvT
interaction (titel) AND adolescent mother	23	98	4
interaction (titel) AND teenage mother	1	94	0
interaction (titel) AND mother-child (titel)	380	107	24
interaction AND mother-toddler	73	16	1
attachment AND adolescent mother (trefwoord)	82	0	0
attachment (titel) AND teenage mother	1	147	0
attachment style AND teenage mother	0	23	0
attachment style AND adolescent mother	2	23	0
communication AND teenage mother AND child	3	524	0

Verder is in de gevonden literatuur gekeken naar referentielijsten. Hieruit zijn ook nog verschillende artikelen gevonden. Daarbij is via de Radboud Universiteit naar literatuur gezocht die via de UvT niet beschikbaar was. Zo is uit de tijdschriften *Pediatrics*, *Adolescence*, *Infant Behavior and Development*, *Journal of Adolescent Health* en *American Journal of Orthopsychiatry* literatuur gehaald die relevant was voor deze studie.

Een artikel is niet gekozen wanneer het om gevolgen voor de moeder ging, zoals bijvoorbeeld een depressie. Ook werd een artikel uitgesloten als het ging om demografische effecten zoals de sociaaleconomische status. Via PubMed werden vaak artikelen gevonden met medische aspecten, zoals de relatie tussen serotoninegehalte en interactie tussen moeder en kind. Er is besloten deze artikelen niet op te nemen in de thesis.

5. Resultaten

5.1 Belang van een goede interactie en gehechtheid

Een goede interactie tussen moeder en kind is van invloed op de communicatieve vaardigheden van het kind. Wanneer de interactie tussen moeder en kind positief verloopt, zijn kinderen minder beperkt in hun communicatieve redes dan wanneer de interactie minder optimaal verloopt. Wanneer de interactie tussen moeder en kind niet optimaal verloopt, beperkt het kind zich tot gedragsregulatie. Dit houdt in dat het kind alleen communiceert wanneer het iets wil hebben van materiële aard en geen gebruik maakt van communicatie in de sociale context. De interactie tussen moeder en kind is dus van invloed op hoe het kind sociaal functioneert ten opzichte van anderen (Flanagan, Coppa, Riggs, & Alario, 1994).

Ook gehechtheid tussen moeder en kind speelt een rol voor de ontwikkeling van het kind. Wanneer een kind in een onrustbarende situatie terecht komt, zal het kind naar contact en bescherming zoeken. Het kind zal toenadering zoeken bij de persoon waarmee de eerste hechting plaatsvond. De zorgdrager heeft daarbij als functie om steun en/of een oplossing te bieden voor de omstandigheden die de angst teweegbrengen (Hesse, & Main, 2000).

De kwaliteit van de hechting kan met behulp van een laboratoriumprocedure in kaart worden gebracht. Tussen kinderen kunnen verschillen zitten in de kwaliteit van gehechtheid. Zo blijken er veilig en onveilig gehechte kinderen te zijn. Een kind is

veilig (B) gehecht wanneer de interactie tussen ouder en kind ontspannen en wederzijds prettig verloopt. De verzorger bevordert het kind tot ontdekken. Het kind kan ook onveilig gehecht zijn. Wanneer sprake is van een onveilig-mijdend (A) patroon, vertoont het kind fysieke en affectieve vermijding ten opzichte van de ouder. Het kind bagatelliseert aanzetten van de ouder en discussies tussen ouder en kind zijn van korte duur. Wanneer het kind zich onveilig-afhankelijk (C) hecht, laat het kind weerstand en strijdend gedrag zien of vertoont juist passief gedrag. De hechting wordt als onveilig-gedesoriënteerd/gecontroleerd (D) omschreven wanneer de rollen van ouder en kind zijn omgedraaid (Humber, & Moss, 2005).

In deze thesis zal eerst worden ingegaan over wat er bekend is over de interactie tussen moeder en kind bij tienermoeders. Daarna zal de kwaliteit van gehechtheid bij tienermoeders en hun kind worden besproken.

5.2.1 Interactie tussen tienermoeders en hun kind

Levine et al. (1985) vergeleken het patroon van de interactie tussen moeder en kind bij tienermoeders en niet-tienermoeders. Aan het onderzoek namen dertig deelnemers mee: vijftien tienermoeders met een gemiddelde leeftijd van 16,5 jaar en vijftien niet-tienermoeders met een gemiddelde leeftijd van 24,4 jaar. De moeders werd gevraagd naar het laboratorium te komen wanneer hun kind acht maanden oud was. Acht maanden zou een kritieke leeftijd zijn voor de ontwikkeling van het kind. De interactie tussen moeder en kind werd in twee verschillende situaties gemeten. In de eerste situatie werd het kind op een hoge stoel geplaatst en moest de moeder op een stoel verderop zitten. De moeder moest een wisselwerking met het kind hebben zonder daarbij het kind aan te raken. De moeder en het kind werden hierbij drie minuten alleen gelaten en hun interactie werd op een videoband opgenomen. Bij de tweede taak werd de moeder gevraagd om op een stoel naast het kind te gaan zitten en het kind twee taken voor gevorderden van de Bayley Scale of Infant Development (Bayley, 1969) te laten doen. Eerst moest het kind zelf proberen om de taken te voltooien. Wanneer het kind hier niet in slaagde, kon de moeder het kind helpen. Tijdens de eerste taak vertoonden niet-tienermoeders meer positief affect tegenover hun kind dan tienermoeders. Tijdens de tweede taak lieten niet-tienermoeders vaker aan hun kind zien hoe de taak uitgevoerd moest worden en werd meer tegen hun kind gepraat. Ook tijdens de tweede taak lieten niet-tienermoeders meer positief affect

zien. Het totale aantal steun ten opzichte van het kind was significant minder voor tienermoeders dan voor niet-tienermoeders (Levine, Garcia Coll, & Oh, 1985).

McAnarney et al. (1986) gingen na of er een relatie bestaat tussen de leeftijd van tienermoeders en de aard van het gedrag betreffend de interactie tussen moeder en kind wanneer het kind ongeveer een jaar oud is. In hun studie namen dertig tienermoeders deel van vijftien (3%), zestien (17%), zeventien (37%), achttien (30%), negentien (10%) en twintig (3%) jaar. Hun kinderen varieerden in de leeftijd van negen tot twaalf maanden. De moeders werden met hun kind twee keer tien minuten gefilmd. Het eerste deel was gestructureerd waarbij de moeder in een schommelstoel zat en een wisselwerking met haar kind had. Hierbij kon gebruik worden gemaakt van boeken en leeftijdsgerelateerde speeltjes. Het tweede deel bestond uit vrij spelen met het kind op de grond. Uit resultaten blijkt dat hoe jonger de moeder is, des te minder erkennend, behulpzaam, toegankelijk en gevoelig gedrag door haar vertoond wordt ten opzichte van het kind. Ook werd een relatie gevonden tussen een jonge tienerleeftijd en een verminderde kwaliteit van verbale communicatie. Daarbij begonnen kinderen van tienermoeders jonger dan negentien jaar minder snel met het maken van sociaal contact met de moeder dan kinderen van oudere tienermoeders. Jongere tienermoeders zouden minder snel het kind aanzetten tot het uiten van zichzelf en deze minder stimuleren (McAnarney, Lawrence, Ricciuti, Polley, & Szilagyi, 1986).

Culp et al. (1991) vergeleken de interactie tussen tienermoeders en hun kind van zes maanden met de interactie van niet-tienermoeders en hun kind van zes maanden tijdens voeden en spelen. In het onderzoek namen honderd tienermoeders deel met een gemiddelde leeftijd van zestien jaar en hun kinderen. Verder namen 29 niet-tienermoeders deel met een gemiddelde leeftijd van 22 jaar en hun kinderen. Het voeden duurde tien minuten en gebeurde in een laboratorium die eruit zou moeten zien als thuis. Er werd gebruik gemaakt van de 9-puntsschaal van Osofsky et al. (1983). Hierbij werd onder andere een score gegeven voor expressiviteit en kwaliteit van uitdrukkingen. Ook tijdens het spelen werd gebruikt gemaakt van een 9-puntsschaal, namelijk van Vaughn et al. (1980). Hierbij werd bijvoorbeeld een score gegeven voor vindingrijkheid. Tijdens het voeden waren tienermoeders minder verbaal expressief en toonden minder gezichtsuitdrukkingen ten opzichte van niet-tienermoeders. Verder lieten ze een minder positieve attitude en minder plezier zien. Ook praatten ze minder vaak met hun kind tijdens de interactie dan niet-

tienermoeders. Het spelen werd vijf minuten in een ongestructureerde setting geobserveerd. Tijdens het spelen met hun kind waren tienermoeders minder vindingrijk en geduldig dan niet-tienermoeders. Ook hier lieten ze een minder positieve attitude zien (Culp, Culp, Odofsky, & Odofsky, 1991).

Shapiro en Mangelsdorf (1994) onderzochten 58 tieners en hun kinderen. De leeftijd van de ouders lag gemiddeld op 17,2 jaar en de leeftijd van de kinderen was gemiddeld 11,4 maanden. De ouders namen verschillende testen af zoals de Adolescent Parenting Questionnaire (Kissman, & Shapiro, 1990), de Tennessee Self-Concept Inventory (Fitz, 1972) en de Social Readjustment Rating Scale (Homest Rahe, 1967). Daarbij werd de IFEEL Picture Set (Emde, Osofsky, & Butterfield, 1993) afgenomen om de capaciteit van de tienermoeders te bepalen om emoties van hun kind te interpreteren. Hierbij werden dertig foto's getoond van gelaatsexpressies van kinderen. Er werd gevraagd om per foto in één woord aan te geven wat het kind op de foto zou voelen. Deze antwoorden werden vergeleken met een normale verdeling van antwoorden van volwassen moeders. Uit resultaten blijkt dat een kind meer responsief is tijdens de interactie met hun moeder, wanneer de moeder beter de emoties van haar kind kan interpreteren. Ook werd gekeken naar de interactie tussen moeder en kind tijdens voeden en spelen. De moeders werd gevraagd om hun kind te voeden op een manier waarop ze dit normaal ook zouden doen. Ze moesten beginnen wanneer ze dachten dat hun kind honger had en stoppen als het kind volgens hen genoeg had gegeten. De eerste vijf minuten van deze interactie werden bijgehouden en gecodeerd. Daarbij werd gevraagd om een ongestructureerd spel met het kind te doen. De tienermoeders speelden met hun kind zoals ze normaal ook zouden doen, zonder daarbij gebruik te maken van speelgoed. Bij de gestructureerde taak kregen de moeders een stuk speelgoed van de proefleider en moesten hiermee met het kind spelen. Met behulp van het speelgoed kon worden nagegaan of de moeders de vaardigheden van hun kind in verhouding tot bepaalde taken konden herkennen. Dit werd gedaan, omdat eerder literatuur (Epstein, 1979) uitwijst dat tienermoeders meer dan andere moeders 'te snel te veel' van hun kind verwachten of juist 'te weinig te laat'. Bij de gestructureerde taak kregen moeders met een kind van zes maanden of jonger een ratel met een spiegel aan een zijde. Moeders met een baby tussen de zes en twaalf maanden kregen een stapel ringen van verschillende kleuren. Moeders met kinderen ouder dan twaalf maanden kregen een complexe modelbox. Er werden scores toegewezen op de dimensies gevoeligheid, expressiviteit, positieve aandacht,

negatieve aandacht en vaardigheid waarin zorg werd gegeven. Ook werd er een score gegeven voor de controle die de moeder had met betrekking tot het kind. Dit laat zien in hoeverre het kind autonomie heeft tijdens de interactie. Uit resultaten blijkt dat moeders met een hoge score op expressiviteit en vaardigheid om zorg te geven en een lage score op doeltreffendheid vaker responsieve kinderen hebben (Shapiro, & Mangelsdorf, 1994).

Flanagan et al. (1994) deden onderzoek naar de relatie tussen moeder-kind interactie en de preverbale communicatievaardigheden van het kind bij tienermoeders. In hun onderzoek werd gebruik gemaakt van dertien tienermoeders en hun kinderen. De moeders waren allemaal jonger dan zeventien jaar op het moment dat hun baby werd geboren. De leeftijd van de kinderen tijdens het onderzoek liep uiteen van negen tot elf maanden. Elke moeder werd met haar kind tien minuten in een ongestructureerde setting gezet waarbij een standaard set aan speelgoed aanwezig was. Dit speelgoed bestond uit een pop, een telefoon, een stapel ringen en een boek. De moeders kregen als opdracht om met hun kind te spelen zoals ze dit normaal ook zouden doen. Ze waren zich ervan bewust dat er een camera aanwezig was om de interactie op video vast te leggen. Daarna werd het kind met een onbekende volwassen persoon gelaten om communicatieve activiteiten te ontlokken. De moeder bleef hierbij aanwezig en werd gevraagd zich niet met het kind bezig te houden, maar alleen te reageren als het kind direct contact zocht. De volwassen persoon die bij het kind zat, probeerde het kind op vijf verschillende manieren te verleiden. Onder andere werd door de proefleider een koekje gegeten zonder dat het kind er ook een werd aangeboden. De interactie tussen moeder en kind werd vastgesteld door middel van de Parent-Infant Interaction Scale (Clark, & Seifer, 1985). Hierbij ontstaan scores op drie vlakken: interactiestijl, sociale verwijzing en een schatting van de omgeving. De tienermoeders in dit onderzoek laten een grote variabiliteit zien wat betreft hun stijl. Als een totale groep wordt er net onder het gemiddelde gescoord. Echter, zijn er een aantal die ver boven het gemiddelde scoren. De tienermoeders in het onderzoek konden nauwelijks hun baby's imiteren of de houding of uiting van hun kind voortbrengen. Ook de kinderen in het onderzoek lieten een grote variabiliteit zien wat betreft de frequentie van hun communicatieve gedrag. Het groepsgemiddelde van anderhalve activiteit per minuut is normaal. Maar er was een spreiding van 0,8 tot 2,8 activiteiten per minuut (Flanagan et al., 1994).

Barrat en Roach (1995) vergeleken de vaardigheden van het ouderschap bij tienermoeders en volwassen moeders. Aan hun onderzoek namen 24 tienermoeders deel met een gemiddelde leeftijd van 17,3 jaar en 24 volwassen moeders met een gemiddelde leeftijd van 24,8 jaar. Hun kinderen waren bij aanvang van het onderzoek vier maanden oud en er werd opnieuw contact met de families opgenomen wanneer de kinderen twaalf maanden oud waren. De moeders kregen twee keer een huisbezoek. De eerste keer was een bezoek om kennis te maken met de twee observeerders en waarbij de moeder al kon wennen aan de processen met betrekking tot observatie. Binnen een week na het eerste contact, vond het tweede huisbezoek plaats. Hierbij werd de moeder een uur lang geobserveerd terwijl de dagelijkse routine met haar en het kind voortduurde. De moeder mocht de locatie zelf kiezen, maar meestal werd in de woonkamer geobserveerd. Er werden scores gegeven voor de uitingen, ophef of huilen en lachen van het kind. Voor de moeder werden scores gegeven voor uitingen richting het kind, uitingen richting anderen, aanrakingen, het aanbieden of laten zien van speelgoed en lachen. Wanneer het kind twaalf maanden oud was, werden dezelfde metingen gedaan. Uit resultaten komt naar voren dat wanneer de kinderen vier maanden oud waren, de moeders minder uitingen lieten zien, minder lachten en minder vaak speelgoed aan hun kind lieten zien in vergelijking tot de volwassen moeders. Wanneer de kinderen twaalf maanden oud waren, werden tienermoeders minder geschikt verklaard wat betreft interactie met hun kind en waren ze minder vocaal responsief ten opzichte van de volwassen moeders. Het onderzoek concludeert dat tienermoeders de basisvaardigheden hebben om een geschikte en responsieve interactie met hun kind van vier maanden oud te hebben. Echter kenmerken volwassen moeders zich door meer vaardigheden te behalen die boven het minimale liggen. Wanneer het kind twaalf maanden oud is, laten tienermoeders en volwassen moeders even vaak betrokkenheid wat betreft interactie zien. Echter zijn tienermoeders minder responsief en minder vaardig bij het selecteren van geschikte informatie voor hun kind. Er werden geen significante verschillen gevonden tussen sekses (Barrat, & Roach, 1995).

5.2.2. Oorzaken van een verstoorde interactie

Het ontstaan van een verstoorde interactie kan talloze oorzaken hebben. Huang et al. (2007) hadden als doel om factoren te bepalen die een verband hebben met botsende wisselwerkingen tussen moeder en kind. Er werd hierbij verondersteld dat bepaalde demografische kenmerken en eigenschappen van moeder en kind verband hebben met een hoge mate van conflicten tussen moeder en kind. Aan het onderzoek namen 378 moeders en hun kinderen deel. Gegevens werden verzameld door middel van twee bronnen. Er werd bij alle moeders een huisbezoek gedaan wanneer het kind zestien tot achttien maanden oud was. Hierbij werden de moeders en hun kind gefilmd tijdens een leertaak van zes minuten en een taak waarbij ze vrij mochten spelen van een kwartier. Ook werden er gegevens gehaald uit een vragenlijst van de ‘ National Evaluation of Healthy Steps’ (Caughy, Miller, Genevro, Huang, & Nautiyal, 2003). De moeder moest daarbij demografische eigenschappen invullen en haar kennis van de ontwikkeling van een kind werd vastgesteld. Uit de resultaten blijkt dat wanneer een moeder meer nauwkeurige kennis heeft over de ontwikkeling van een kind, er minder conflicten optreden tussen moeder en kind. Wanneer het kind meer geneigd was angstig te zijn had dit een negatief effect op het aantal conflicten. Daarbij waren er meer conflicten in armere gezinnen, bij alleenstaande of niet-getrouwde moeders, minder hoog opgeleide moeders en jongere moeders (Huang, Teti, O’Brien Caughy, Feldstein, & Genevro, 2007).

5.2.3. Verbeteringen in de interactie tussen tienermoeders en hun kind

Causby et al. (1991) onderzochten of tienermoeders die een speciaal curriculum op school volgen, een positievere interactie met hun kind tijdens het voeden en periodes van leren hebben dan tienermoeders die geen speciaal curriculum volgen. De tienermoeders in dit onderzoek moesten aan het begin en aan het eind van hun studieperiode vragenlijsten invullen. Ook kwam er bij elke tienermoeder iemand op huisbezoek. De tienermoeders waren verdeeld in twee groepen: tienermoeders met een speciaal schoolprogramma en tienermoeders zonder een speciaal programma. Het speciale programma hield in dat de tienermoeders aan een curriculum deelnamen die was aangepast aan de behoeften van tienerouders. Er volgden tien tienermoeders tussen de veertien en zeventien jaar het speciale programma en zeven tussen de achttien en negentien jaar geen speciaal programma. De huisbezoeken vonden plaats aan het eind van een schooldag en duurden gemiddeld een uur. Tijdens een

huisbezoek werd gebruik gemaakt van The Nursing Child Assessment Satellite Training Scales (Caldwell, & Bradley, 1984) om de moeder-kind interactie en de huisomgeving vast te stellen. Uit de resultaten blijkt dat tienermoeders die deelnamen aan het speciale programma op school, een effectievere interactie met hun kind hebben tijdens leerperiodes dan tienermoeders die een traditioneel curriculum op school volgen (Causby, Nixon, & Bright, 1991).

Ook is er onderzoek gedaan naar het feit of tienermoeders beter moedergedrag en positievere moederattitudes ontwikkelen nadat door middel van een videoband feedback wordt gegeven. Aan het onderzoek namen 31 tienermoeders mee met hun kinderen. De gemiddelde leeftijd van de moeders was 17,16 jaar en de kinderen verschilden van vier tot zes weken. De groep werd onderverdeeld in de experimentele groep met vijftien moeders en de controlegroep met zestien moeders. In de experimentele groep kreeg de moeder als opdracht om twee gestructureerde taken met haar kind te doen met de bedoeling om het kind iets te leren. Ook hier werd gebruik gemaakt van de Nursing Child Assessment Teaching Scale (Caldwell, & Bradley, 1984). In de eerste taak moest de moeder haar kind leren om een rode bal te volgen. In de tweede taak moest de moeder haar kind leren om naar een rode ring te grijpen. Deze tweede taak was eigenlijk iets te moeilijk voor het kind zodat later zeker feedback kon worden gegeven. Een getrainde verpleegster nam de twee taken op een videoband op en bekeek deze later met de moeder. De videoband kon langzaam worden afgespeeld en er was ruimte voor feedback. Ook kon de moeder zelf aangeven wat goed ging tijdens de interactie en wat moeilijk voor haar was. Tijdens de bespreking met de verpleegster kwamen in ieder geval de volgende zaken aan bod: signalen van het kind, respons van de moeder wanneer het kind niet meer wist wat het moest doen en taalgebruik. Daarna werd de moeder gevraagd om de tweede taak nog een keer uit te voeren en daarmee te letten op de verkregen feedback. Vier weken later vond een tweede huisbezoek plaats door dezelfde verpleegster om de aanhoudende effecten op de interactie tussen moeder en kind vast te stellen. Hierbij moest de moeder haar kind leren om een rode ring vast te pakken. Moeders in de controlegroep kregen ook twee huisbezoeken met vergelijkbare tussentijd. Hen werd hetzelfde gevraagd, alleen werd hier geen feedback gegeven. Uit de resultaten blijkt dat de verbeteringen in de interactie tussen moeder en kind na de eerste toepassing van de ingreep langere tijd aanhouden. Tienermoeders die een videotape met instructies kregen en feedback van de verpleegster vertoonden hogere scores op moedergedrag

na een tot twee maanden dat het onderzoek was uitgevoerd (Koniak-Griffin, Verzemnieks, & Cahill, 1992).

5.3.1 *Kwaliteit van de hechting tussen tienermoeders en hun kind*

Onderscheid tussen de verschillende soorten hechting wordt zichtbaar wanneer kinderen in een vreemde situatie worden gezet. Een *veilige* hechting houdt in dat een kind gemakkelijk van zijn verzorger kan worden gescheiden en dingen wil ontdekken. Wanneer het kind behoedzaam is voor een vreemde, zal contact en nabijheid worden gezocht met de verzorger. Na dit contact zal het kind weer verder gaan met ontdekken en spelen. Bij een *onveilige, vermijdende* hechting gaat een kind op onderzoek uit, maar houdt weinig affectieve interactie met de verzorger. Het kind vertoont nauwelijks behoedzaamheid wanneer een vreemde nadert en is enkel verward wanneer het alleen wordt gelaten. Wanneer stress stijgt, stijgt de vermijding. Een *onveilige, resistente* hechtingsstijl houdt in dat een kind desinteresse of weerstand toont om te ontdekken en te spelen. Daarnaast wordt het kind behoedzaam voor nieuwe situaties of vreemden. Het kind heeft moeite om zich op zijn gemak te voelen als de verzorger terug is en zoekt contact afwisselend met huilbuien en protesten. Tenslotte wordt gesproken van een *verstoorde, gedesoriënteerde* hechting wanneer een kind geen samenhangende methode van hechting heeft. Het kind lijkt verstoord wanneer het in contact komt met een nieuwe situatie en heeft geen consistent patroon als het gaat om emoties (Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 1978).

Wanneer er sprake is van een gedesoriënteerde hechting tussen moeder en kind, wordt een lage score behaald voor interactie in vergelijking met de andere hechtingsstijlen. Daarbij verloopt de interactie minder vloeiend, is er minder plezier zichtbaar en is de verdeling van de rollen minder duidelijk. Wanneer kinderen met een zekere hechting werden vergeleken met andere paren, was er tijdens de interactie tussen hen een positievere stemming zichtbaar (Humber, & Moss, 2005).

Broussard (1995) onderzocht de hechting van kinderen van tienermoeders. Bij dit onderzoek werden 38 kinderen tussen de twaalf en negentien maanden, waarbij de moeders niet ouder dan zeventien jaar waren tijdens de conceptie, getest. Om de hechting van de kinderen vast te stellen werd gebruik gemaakt van de Ainsworth's Strange Situation (Ainsworth et al., 1978). Eerst spelen moeder en kind gedurende vijf minuten in een speelkamer. Hierna komt een vreemde binnen en na drie minuten verlaat de moeder de kamer. Na een minuut waarin de baby alleen met de vreemde

zit, keert de moeder terug. Het gedrag van de baby wanneer de moeder terugkeert, bepaalt de hechtingsstijl. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen veilig, onveilig/mijdend, onveilig/resistent en onveilig/gedesoriënteerd. 23,7% van de kinderen kreeg een veilige hechting toegewezen. 34,2% behoorde tot de onveilige/mijdende groep. 10,5% kwam in de categorie onveilig/resistent. En bij 31,6% was sprake van een onveilige/gedesoriënteerde hechting (Broussard, 1995).

Boyer en Fine (1992) gaan er vanuit dat tienermoeders vaker een weifelende gedachtegang hebben dan niet-tienermoeders. Verzorgers met een weifelende gedachtegang is het niet gelukt om op psychologisch vlak hun ervaringen van verlies of trauma te verwerken (Main, & Hesse, 1990). Omdat er bij tienermoeders vaker sprake zou zijn van een trauma, maken Madigan et al. (2006) in hun onderzoek naar het verband tussen specifieke patronen van verstoorde interactie met gedesoriënteerde relaties en de weifelende gedachtegang van moeders, gebruik van tienermoeders. In hun onderzoek namen 82 moeders en hun kinderen deel, waarvan 39 tot de onderzoeksgroep behoorden en 43 tot de controlegroep. De gemiddelde leeftijd van de moeders was 18,4 jaar. De moeders werden geïnterviewd en aan de hand hiervan toegedeeld aan een hechtingscategorie van Main et al. (2002): autonoom, afgewezen of gepreoccupeerd. Daarnaast werd ook hier gebruik gemaakt van de Stange Situation procedure van Ainsworth (Ainsworth et al., 1978). De procedure bij de tienermoeders werd opgenomen op een videoband. Uiteindelijk werd voor elke moeder met haar kind de hechtingscategorie vergeleken met de classificatie in de vreemde situatie. De resultaten van dit onderzoek tonen aan dat tienermoeders met een gedesoriënteerde relatie meer interactief gedrag laten zien dat gekenmerkt wordt door affectieve communicatiefouten, rolverwarringen, angstig en negatief gedrag dan niet-tienermoeders. Het geeft aan dat moeders met een gedesoriënteerde relatie en moeders met een weifelende gedachtegang met betrekking tot hechting een verstoorde manier van interactie met hun kind laten zien. Dit bewijs werd ook gevonden in een minder gedwongen situatie wanneer de moeders met hun kind speelden (Madigan, Moran, & Pederson, 2006).

5.3.2. Ontstaan van een verstoorde hechting

Een verstoorde hechting ontstaat tussen moeder en kind, wanneer het kind emotioneel en fysiek afhankelijk is van de moeder die angst veroorzaakt. Het kind kan daardoor niet met zijn/haar angst omgaan waardoor patronen ontstaan kenmerkend

aan een verstoorde of gedesorieënteerde relatie (Main, & Hesse, 1990). De vroegere hechting van de moeder met zijn/haar eigen ouder is een belangrijke voorspeller over hoe de hechting met het kind zal zijn (Main et al., 1985). Verzorgers met een weifelende gedachtegang met betrekking tot intieme relaties, gaan vaker een verstoorde relatie aan met hun kind dan anderen (Main, & Hesse, 1990). Een meta-analyse (van Ijzendoorn, 1995) geeft aan dat 53% van de ouders met een weifelende gedachtegang kinderen hebben die tot de categorie verstoord behoren. De verzorger laat angstig gedrag zien wanneer emoties en gedachtes aan traumatische gebeurtenissen opdoemen. Dit gedrag zorgt ervoor dat bij hun kind angst, verwarring en desoriëntatie ontstaat wat een geordende hechting kan belemmeren. Moeders met verstoorde relaties met hun kind vertonen meer angstig gedrag dan moeders met een geordende relatie (Main en Hesse, 1992). Daarbij is aangetoond dat dezelfde verzorgers die angst bij hun kind opwekken vanwege onopgeloste ervaringen van verlies of trauma, geen passende respons aan hun kind bieden (Lyons-Ruth, Bronfman, & Parsons, 1999).

6. Discussie

In deze thesis is getracht een antwoord te geven op de vraag ‘hoe verloopt de interactie tussen moeder en kind bij tienermoeders?’. Eerst is ingegaan op verschillende onderzoeken die zijn uitgevoerd om deze interactie vast te stellen. Hieruit blijkt dat hoe jonger de moeder is, des te minder erkennend, behulpzaam, toegankelijk en gevoelig gedrag door haar vertoond wordt ten opzichte van het kind (McAnarney et al., 1986). Hoe hoger de score op expressiviteit en vaardigheid om zorg te geven en hoe lager de score op doeltreffendheid, des te hoger is de responsiviteit van het kind (Shapiro, & Mangelsdorf, 1994).

Culp et al. (1991) lieten door middel van een ongestructureerde taak zien dat tienermoeders minder vindingrijk en geduldig zijn dan niet-tienermoeders. Daarbij toonden ze een minder positieve attitude. Ook Levine et al. (1985) lieten al zien dat tienermoeders minder positief affect vertonen tegenover hun kind dan niet-tienermoeders. Flanagan et al. (1994) hadden als doel om de interactiestijl van tienermoeders vast te stellen. Hierbij werden geen significante verschillen gevonden. Toch kon een groot deel van de tienermoeders nauwelijks hun baby imiteren of de houding of uiting van een kind voortbrengen. Barrat en Roach (1995) observeerden tienermoeders terwijl ze thuis een interactie met hun kind hadden. Wanneer de

kinderen vier maanden oud waren, lieten de tienermoeders minder uitingen zien, lachten minder en lieten minder vaak speelgoed aan hun kind zien in vergelijking met volwassen moeders. Het feit dat minder vaak speelgoed werd aangeboden komt overeen met onderzoek van Levine et al. (1985). Daarbij werd aangetoond dat niet-tienermoeders vaker aan hun kind lieten zien hoe een taak uitgevoerd moest worden door het tonen van speelgoed en meer met hun kind praatten. Over het algemeen was het totale aantal steun ten opzichte van het kind minder voor tienermoeders dan voor niet-tienermoeders (Levine et al., 1985). Daarbij gaven Barrat en Roach (1995) aan dat tienermoeders minder vocaal responsief zijn ten opzichte van volwassen moeders. Dit werd eerder al door McArarney et al. (1986) aangegeven door het feit dat een relatie is gevonden tussen een jonge tienerleeftijd en een verminderde kwaliteit van verbale communicatie. Barrat en Roach (1995) concluderen dat tienermoeders wel de basisvaardigheden hebben om een geschikte en responsieve interactie met hun kind van vier maanden oud te hebben. Het verschil met niet-tienermoeders is dat niet-tienermoeders meer en betere vaardigheden hebben. Wanneer het kind twaalf maanden oud is, tonen tienermoeders en niet-tienermoeders evenveel betrokkenheid, maar blijven de tienermoeders minder responsief en minder vaardig bij het selecteren van geschikte informatie voor hun kind.

Ook is de interactie tussen moeder en kind onderzocht tijdens het voeden van het kind. Culp et al. (1991) concludeerden dat tijdens het voeden tienermoeders minder verbaal expressief zijn en minder gezichtsuitdrukkingen tonen dan niet-tienermoeders. Daarbij laten ze, net als tijdens het spelen, een minder positieve attitude zien en minder plezier. Shapiro en Mangelsdorf (1993) toonden aan dat een kind meer responsief is tijdens de interactie met hun moeder wanneer de moeder beter de emoties kon beoordelen.

Deze verschillende onderzoeken laten dus zien dat er voor tienermoeders een aantal nadelen bestaan wat betreft de interactie met hun kind. Maar de vraag is of er niet een mogelijkheid bestaat om deze nadelen te beperken. Zo toonden Huang et al. (2007) aan dat wanneer een moeder meer nauwkeurige kennis heeft over de ontwikkeling van een kind, er minder conflicten optreden tussen moeder en kind. En Causby et al. (1991) gaven aan dat wanneer tienermoeders deelnamen aan een speciaal programma op school, een effectievere interactie met hun kind plaatsvond tijdens leerperiodes. Koniak-Griffin et al. (1992) lieten zien dat wanneer tienermoeders feedback kregen op hun gedrag beter moedergedrag werd vertoond. In

vervolgonderzoek zou het aan te raden zijn om hier verder op in te gaan. Opvallend is ook dat de onderzoeken in de gelezen literatuur over interactie zijn afgenomen tussen 1985 en 1995. De vraag rest daarbij hoe recent deze artikelen nu nog zijn. Zouden de omstandigheden van tienermoeders tegenwoordig niet verbeterd zijn wat misschien een positief effect heeft op de interactie met hun kind?

Een ander opvallend verschijnsel is dat er in de onderzoeken sprake is van een klein aantal proefpersonen. Zo deden in het onderzoek van Flanagan et al. (1994) slechts dertien tienermoeders mee. Ook ontbrak in het onderzoek van Flanagan et al. (1994), Shapiro en Mangelsdorf (1994) en McAnarney et al. (1985) een controlegroep.

De gehechtheid tussen moeder en kind is zowel door Broussard (1995) als Madigan et al. (2006) vastgesteld door middel van de Strange Situation procedure van Ainsworth (1978). Beide onderzoeken tonen aan dat er vaker een onveilige hechting plaatsvindt bij tienermoeders dan bij niet-tienermoeders. In vervolgonderzoek zou het interessant zijn om verder op de oorzaken hiervan in te gaan. Wanneer bekend is hoe de verstoorde hechting ontstaat, kan worden nagegaan hoe dit in het vervolg zou kunnen worden voorkomen.

Concluderend laten de gelezen onderzoeken inderdaad zien dat er vaker sprake is van een verstoorde interactie en onveilige hechting bij tienermoeders dan bij niet-tienermoeders. Echter, zou dit misschien voorkomen kunnen worden door bijvoorbeeld goede begeleiding te bieden aan tienermoeders. In vervolgonderzoek zou juist dit interessant zijn om te onderzoeken.

7. Literatuur

- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Andreozzi, L., Flanagan, P., Seifer, R., Brunner, S., & Lester, B. (2002). Attachment classifications among 18-month-old children of adolescent mothers. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 156, 20-26.
- Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226-244.
- Barrat, M. S., & Roach, M. A. (1995). Early interactive processes: parenting by adolescent and adult single mothers. *Infant Behavior and Development*, 18, 97-109.
- Bayley, N. (1969). *Scales for Infant Development*. New York: The Psychological Corp.
- Broussard, E. R. (1995). Infant attachment in a sample of adolescent mothers. *Child Psychiatry and Human Development*, 25(4), 211-219.
- Caldwell, B., & Bradley, R. (1984). *Home Observation for the Measurement of the Environment*. Little Rock: University of Arkansas.
- Caughy, M. O., Miller, T. L., Genevro, J. L., Huang, K., & Nautiyal, C. (2003). The effects of healthy steps on discipline strategies of parents of young children. *Applied Developmental Psychology*, 24, 517-534.
- Causby, V., Nixon, C., & Bright, J.M. (1991). Influences on adolescent mother-infant interactions. *Adolescence*, 26(103), 619-630.
- Centraal Bureau voor Statistiek (2005).
- Clark, G., & Seifer, R. (1985). Assessment of parent's interactions with their developmentally delayed infants. *Infant Mental Health Journal*, 6, 214-225.
- Coley, R. L., & Chase-Landsdale, P. L. (1998). Adolescent pregnancy and parenthood. *American Psychologist*, 53(2), 152-166.
- Culp, R. E., Culp, A. M., Odofsky, J. D., & Odofsky, H. J. (1991). Adolescent and older mothers' interaction patterns with their six-month-old infants. *Journal of Adolescence*, 14, 195-200.
- Emde, R., Odofsky, J., & Butterfield, P. (1993). *The IFEEL Pictures: A New Instrument for Interpreting Emotions*. Madison: International Universities Press.
- Epstein, A. (1979). Parent-child interaction and children's learning. *High Scope Annual Report*, 4, 39-43.

Fitz, W. H. (1972). *The Self-concept and Psychopathology*. Nashville: Dede Wallace Center.

Flanagan, P. J., Coppa, D. F., Riggs, S. G., & Alario, A. J. (1994). Communication behaviors of infants of teen mothers. *Journal of Adolescent Health, 15*, 169-175.

Hesse, E., & Main, M. (2000). Disorganized infant, child, and adult attachment: Collapse in the behavioural and attentional strategies. *Journal of American Psychoanalytic Association, 48*, 1097-1127.

Hoffman, S. D. (1998). Teenage childbearing is not so bad after all... Or is it? A review of the new literature. *Family Planning Perspectives, 30(5)*, 236-243.

Homes, T., & Rahe, R. (1967). Holmes-Rahe Social Readjustment Rating Scale. *Journal of psychosomatic Research, 11*, 213-218.

Hotz, V. J., McElroy, S. W., & Sanders, S. G. (2005). Teenage childbearing and its life cycle consequences: exploiting a natural experiment. *The Journal of Human Resources, 40(3)*, 683-715.

Huang, K., Teti, D. M., O'Brien Caughy, M., Feldstein, S., & Genevro, J. (2007). Mother-child interaction in the toddler years: behavior patterns and correlates. *Journal of Child and Family Studies, 16*, 219-241.

Humber, N., & Moss, E. (2005). The relationship of preschool and early school age attachment to mother-child interaction. *American Journal of Orthopsychiatry, 75(1)*, 128-141.

Kissman, K., & Shapiro, J. (1990). The composites of social support and self-being among adolescent mothers. *International Journal of Adolescence and Youth, 2*, 165-173.

Koniak-Griffin, D., Verzemnieks, I., Cahill, D. (1992). Using videotape instruction and feedback to improve adolescents' mothering behaviors. *Journal of Adolescent Health, 13*, 570-575.

Levine, L., Garcia Coll, C. T., & Oh, W. (1985). Determinants of mother-infant interaction in adolescent mothers. *Pediatrics, 75*, 23-29.

Lyons-Ruth, K., Bronfman, E., & Parsons, E. (1999). Atypical attachment in infancy and early childhood among children at developmental risk. Part IV. Maternal frightened, frightening, or atypical behavior and disorganized infant attachment patterns. In Vondra, J. & Barnett, D., Atypical patterns of infant attachment: theory, research, and current directions. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 64(3)*, 67-96.

Madigan, S., Moran, G., & Pederson, D. R. (2006). Unresolved states of mind, disorganized attachment relationships, and disrupted interactions of adolescent mothers and their infants. *Developmental Psychology, 42(2)*, 293-304.

- Main, M., Goldwyn, R., & Hesse, E. (2002). *Adult Attachment Scoring and Classification System*. Berkeley: University of California.
- Main, M., & Hesse, E. (1990). Parents' unresolved traumatic experiences are related to infant disorganized attachment status: Is frightened and/or frightening parental behavior the linking mechanism? In Greenberg, M. T., Cicchetti, D., & Cummings, E.M., *Attachment in the Preschool Years: Theory, Research, and Intervention*, 161-182. Chicago: University of Chicago Press.
- Main, M., & Hesse, E. (1992). *Frightening, Frightened, Timid/deferential, Dissociated, or Disorganized Behavior on the Part of the Parent: Coding System*. Berkeley: University of California
- Main, M., Kaplan, N., & Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood and adulthood: A move to the level of representation. In Bretherton, I., & Waters, E. *Growing points of attachment theory and research*. Monographs of the Society for Research in Child Development, 50, 66-104.
- Mash, E. J., & Wolfe, D. A. (2005). *Abnormal Child Psychology*. Belmont: Wadsworth.
- McAnarney, E. R., Lawrence, R. A., Ricciuti, H .N., Polley, J., & Szilagyi, M. (1986). Interactions of adolescent mothers and their 1-year old children. *Pediatrics*, 78, 585-590.
- Mollborn, S. (2007). Making the best of a bad situation: material resources and teenage parenthood. *Journal of Marriage and Family*, 69, 92-104.
- Moore, K. A., Myers, D. E., Morrison, D. R., Nord, C. W., Brown, B., & Edmonston, B. (1993). Age at first childbirth and later poverty. *Journal of Research on Adolescence*, 3, 393-422.
- Osofsky, J. D., Culp, A. M., & Eberhart-Wright, A. (1983). *Manual for six month mother-infant feeding observations*. Topeka: The Menninger Foundation.
- Shapiro, J. R., & Mangelsdorf, S. C. (1994). The determinants of parenting competence in adolescent mothers. *Journal of Youth Adolescence*, 23, 621-641.
- Upchurch, D. M., & McCarthy, J. (1990). The timing of a first birth and high school completion. *American Sociological Review*, 55, 224-234.
- Vaughn B., Taraldson, B. Crichton, L. & Egeland, B. (1980). Relationships between neonatal behavioural organization and infant behaviour during the first year of life. *Infant Behaviour and Development*, 3, 45-64.
- Van IJzendoorn, M. (1995). Adult attachment representations, parental responsiveness, and infant attachment: A meta-analysis on the predictive validity of the Adult Attachment Interview. *Psychological Bulletin*, 117, 387-403.

Wakschlag, L. S., & Hans, S. L. (2000). Early parenthood in context: implications for development and intervention. In C. Zeanah (Eds.), *Handbook of Infant Mental Health*, 129-144. New York: Guilford Press.